

Կիւս կորսանէ Պապն իր անսխառն-
կանութեան արշապաններուն յառ-
կապէս օշոյնութեան նամակներ գրութե-
լով կը մեծարէ : Հ. Ռամիէր ամեն
ճիշդիւ կը օրհնա որն՝ աղաքական վար-

ըով կը մեկնեն, եւ լրացող մէջ հը-
րատարակութիւններ կ'ըլլան, բայց ի-
րական արդիւնքը չ'տեսնուիր, այնպէս
որ թիւ հարցնելու ըլլանք թէ՛ այս
ինչ գաղափար մէջէն քանի՞ ուսեալ ա-
շակերտներ ելած են, կարծենք իրատ-
քիչ պիտի գտնենք կամ չենք: Ընդ-
հակառակն կան թաղեր ալ ուր հան-
չելու վարժարանին հոգարարութիւն-
ընթացքը թաղական խորհրդի ձեռքն ըլ-
լալով եւս մնացած է, իսկ աղիւսնայ
վարժարանին համար մասնաւոր խը-
նամակալութիւն կ'աշխատէ ըլլալով:
յառաջ գացեր է, այսինքն բաւական
ուսեալ աշակերտութիւններ հասուցեր է,
ինչպէս Որթագիւղ, Սէլանդը, Եւայն:
Երկրորդ, կիզրնական գաղափարներ
հաստատուելու օգուտը փոքր ինչ քըն-
նալով տեսնուիր, որ անհամար ինչ-
պէս կան հիմայ որք առանձին դըպ-
րոցներ ունենալով բաւական ծախք
կ'ընեն ուսանող գոհացող ցիւղ
վիճակի մը մէջ դնելու, Թալիքերը կը
ցորեն, եւ արդիւնքը կը պղտկանայ,
մինչդեռ ծախքերը միանալով ար-
դիւնքն ալ կրնայ մեծնալ: Ս. յապէս
երկու երեք թաղ կրնան միարմարել
եւ իրենց ներկայ գաղափարները մանր տը-
ղայոց համար պարզապէս նախակըմա-
րան ընելով մնայ: ալ ծախքը միացնել
ուսանարաններն վեր աղայոց համար
կիզրնական գաղափար մը հաստատուելու
ձեռնհար վարժարաններ լաւնելով, եւ
գոհացող ցիւղ առնական վճարելով, որով
աշակերտը դո՛ւն առնուի ուսանող սկըզ-
բունքը բաւ սովորած կըլլան: Ստանկով
աղայոց ձեռքը մեծ աղին բարոյական դը-
րամագլուխ մը տրուած կ'ըլլայ, որով
գաղափար մէջ իրենց ուսմանը ընթաց-
քը կանխադրուած աւարտելով եւ
նեղ ետեւ կրնան թէ՛ հոս եւ թէ՛ Եւ-
րոպայի բարձրագոյն ուսումնարան-
ները մտնել, աղային վարժարա-
նայ մէջ գաւառական թիւն ընել կամ
ուրիշ գործ մը գտնել, մինչդեռ ներ-
կայ վարժարանները, որ հոգացող ցիւղ
վիճակի մէջ չ'ըլլալով, հանած աշակերտ-
ներն ալ գործազուրկ լալ կը մնան,
եւ գործ գտնելու կամ բարձրագոյն
վարժարանայ մէջ ընդունուելու անկա-
րող կ'ըլլան: Ս. յա գրեթէ կան հարկը
մեր մէջ մանաւանդ աւելի զգալի ը-
լած են իւրաքանչիւր թաղերու գը-
րամական կարողութեան սահմանա-
րութիւնն եւ հմուտ գաւառական
նաւարկութիւնը:

Երկրորդ, ձեռնհաս վարժարանայ
եւ վարժութեան պէտքը վարժարա-
նայ յառաջդիմութեան անհրաժեշտ
է: Գործազուրկ քանի մը պատուա-
ւոր բացառութիւններէ զատ՝ առանց
սովորութիւնն ընդհանրապէս զգալի
եղած է եւ հարկ կ'ըլլայ անմիջապէս
ղայն լրացնելու ձեռք զարներ, որպէս-
զի աղային կըթուլութիւնը կ'աղմուկ
ըլլայ առնուի եւ յառաջ երթալ:

Գոյ մը պիտի Մայր Եկեղեցւոյ թէ
մանչ եւ թէ աղիկ աղայոց քննութիւն-
ներն աւարտած ըլլալով, փոքր կի-
րաւի որպէս Եւրոպայութիւնը պիտի
կատարուի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամ
5 ին:

... խորհրդի ...

Այս ազգագրական լրացող 938 թ. թը-
ռոյն մէջ շատ լալ կը կարգադրուի, որ իմ հոգա-
րարութեան ներքեւ գտնուած բանկալ-
ցիկ վարժարանը Ա. անուն պաշտօնէին նոյն
իսկ գաղափար մէջ անհրաժեշտ վարժարան
վրայ քաղաքականութիւնները կը շարու-
նակուին ըսելով խնդրել էր ինձմէ որ
գոհացող ցիւղ բացառութիւնն առաջ յաղ-
նուլ մտքերը հանդարտեցնելու համար:

Այս պատահական է:

Այս երբեք չ'ըլլալ պաշտօնէին վրայ
աղայի վարժարանը մը ոչ նշանաւոր եւ
ոչ ալ որ եւ կ'ըլլալով ստուգած եմք,
ուսանող նախակարգի թաղերի Մեծ. անձը
ով որ է, վարժարանի հրատարակութեան
գիմնուի, զմեզ տեսնելով չ'ըլլալ պաշտօ-

նէին նոյն վարժարանը ազգացող ցիւղ, որ
պէս զի մեք ալ հարկ եղած անորոշու-
թիւնը ընելու նոյն պաշտօնէին նկատ-
մամբ, եթէ ոչ, կը հետեւի թէ չ'ըլլալ
աւարտած վարժարանը յաղաղ չ'ունի վար-
ժարանին յառաջդիմութեան արդիւնք
եւ հետեւաբար աղային մանկուոյն
գաւառականութեան օրինակ թշնամի-
րեն են:

Այս խնդրերը, ... խորհրդի, որ բա-
րեհաճիր ներկայ ձեռք ազգագրական
թիւն յառաջդիմութեան մէջ գտնուի:
Մնամ մեծաւ յարգանքով:
1870 թ. 26 Ապրիլ Խորհրդի
Բերա

Իզմիր 20 մարտ 1870

... խորհրդի ...

Իմ նախորդ նամակէս վերջ տեղ-
ւայն նշանակութեան արժանի գործը
հանգանակութեան յանձնարարութիւն
աւարտած քաղաքային, իր ձեռնար-
կութեան վիճակէն է. ուրեմն այս
խորհուրդն ալ որ աղային հիմնարկա-
թիւններու իրաւունքն պիտի օգնէր, ու-
րիշ շատ մը խորհուրդներու պէս իբր
ստացնէ պղտկալ յօգու թաւ թա-
քուն խորհուրդներու եւ խաղաղութեան
անսպասելիութեան չնչն թիւթի վրայ
թողնելով 700 սակի, որ հարկաւ առաջ-
նորդապանի գլխաւորապէս տուարնե-
րու մէջ չ'ալիսի տնային, եւ սակայն աղ-
գային պատմութեան էջերուն մէջ պի-
տի յիշուի իբր Զմիւռնաբնակ հայերու
մատակարարան անսկիւթեան նշան՝ եւ
իբր գաւա մ'աղաղայ սերնդին որ նը-
պաստ հաւաքելու ատեն անկուր եւ ան-
քաղաքապէս պայման մը չ'ընէ, այն
է քուէներ ծախել եւ փոխարէն սակի
ինքերել:

Եւ անոնք՝ որ անհրաժեշտ կը գիտե-
ն յանձնարարութիւն փութաւոր ծառն-
դը շարժումները, ճիշդ, ու քմի-
ճալով կամ նոր նոր գործադրելի մի-
ջոցներ առաջարկելով կը պատասխա-
նեն ինչ անոր գործառնական ինչ ըրին
արդեօք՝ երբ անոր անշուք մե-
հը առնան. քահ քահ մ'է արձակե-
ցին ու պոռաղին. — Ահա մեր գաւ-
ալութիւնն եւս. արդէն իր պայ-
մանովը փոխած գործ մ'էր այն. հիմայ
աղայ կըլլայ, Եւրոպայ եւ Եւրոպայ
գիտնական համար առնական բերանէն
Եւրոպայ ձայնակից գոտան այն ամէն
հանգանակութեան ստորագրող անձներն՝ որ
առաջին կամ կամ առաջին իրենց
անունը գրած ըլլալով՝ գործ ոչ չ'ընէ որ
գործին անցնող երբեք իրենց ըստ-
րադրած գումարը զրոյանան մնաց:

Երբեք էր երթալով որ հանդա-
նակութեան ներհակ կուտակուի թիւ-
նը պիտի ինչ որ աղայից, ինչպէս կա-
նան է կիրթ աղայերու մէջ (թէ եւ ոչ
գործառնական ինչ ընելու համար, այլ
կենտական գործ երաւ առ թիւն, իր ըս-
կըզրուէքն համար մատ թիւնցներն՝ ի
գործ պիտի գնէր, յանձնարարութիւն չը-
կրցածն ենք ի կատար հանելու: Եւ
աղայերու քանի քանի խորհուրդներ
չ'ըր երկնամ. կարեւորագոյնն էր, միա-
հաղայն վճարել աղային պարտքը,
վախառաններէ աղատել, եկամուտ-
ները գրած հանելով ժողովրդին
գարձնել, եւ այս նպատակին հասնե-
լու համար՝ ունեւորներին խնդրել որ
հարկերու տուլիներ 4-6 քառ աղային,
հարկերին՝ փոխանակ 12 ի, ինչպէս որ
փոխ կուտուի օտարներէ, 5-6
առնելու պայմանաւ: Ս. յա առաջար-
կութիւնը կրկնելով կը կրկնէր այն
կուտակութիւնը, իբր քար մը յանձ-
նարարութիւն ստից առ թիւն կը նետէր,
իր գիւղն եւ կարծիքն զինուորները որ
ստուր կը ճղէր, առանց յիշելու որ
առնէ երեք տարի առաջ մի եւ նոյն
միջոցին զիմալ առ թիւն առնուի վար-
չութիւնը եւ չ'ստից եղաւ՝ իրենց գէժ
թիւնը կանգնուելու ներկայ կուտակու-
թիւնը, առանց հաշուելու որ ժողո-
վրդէն 1000 սակի իբր նպատակ հա-

ւաքեն աւելի ազգացողութեան գործ
մ'է՝ թէ՛ հաւաքողն եւ թէ՛ տուողին
կըլլէ: քան չ'առնուի փոխ գործող
չ'ըլլէ:

Խորհրդի երբ լրանը քաղաքային,
մարտական երեւան չ'ընէ. գործող-
րի ի հաշուած խորհուրդն իրաւունք
երկու շաբաթ թիւնն որով գաւառե-
ցու եւ ամէն ինչ խորին եւ յառաջա-
տական լաւութեան եւ անհարգելու-
թեան մէջ ընկաւ, թէ՛ Եւրոպայի
չափ ինչ մանկալք՝ մեծ մասամբ
ուսումն գրկուած լիւթին, այլք մանկա-
վարներու ձեռքն ընկած՝ կը լաւընէին
լաւեւայնայ թիւնն, այս անտար-
բերութեան գէժ, եւ երկու հոգալիս
վարժարաններու եւ փառապաշտ
մարմինը գործողութեան արտա-
ճարի մը գործնական առջեւ տարօրինակ
հաճագոտներ մը կը ներկայացնէին
եւ կը ներկայացնէին ցորդ իրեն ուս-
ման եւ գիտութեան ծարաւի մե-
րացումները: ... Եւ ոչ որ են այս
թիւնն աղայ ծնողքը, ոչ որ են աղ-
քատող աղայի տղա մարի հոգն եւ ի-
րաւունքը, ոչ որ վերջապէս Զմիւռ-
նի հոյ ժողովուրդը, այն վառվառն
երկաւարութիւնը որ Ս. Միսրոպայ
առն պարտաւոր է իրեն բարոյական
եւ մատուցական արժէքը, որ բարե-
խաղաղ հարձակալ Միսրոպայի չընդ-
չիրի մը կանգնել գիտէ՝ որ պարա-
հանգէս մը առաւ համար երկու օր-
ուսն մէջ 70 սակի հաւաքելու յաճո-
ղակ է, եւ հիմա Ս. Միսրոպայ սարդի
ստույններով պատած՝ կը թաղը չորս
ամայի պատի մէջ իր ամենին հե-
ռի: ... Եւ, հարաւոր ծնողքն իր դա-
ւալը օտար գաղափար կը զրկէ որ օտա-
րանայ լիւթին, չըսողը իր զրկէ գա-
ւալները ճամբերու համար ուր որ ու-
ղեւ կը զրկէ, նոյն կալ չ'ընէ: Եւ մը
կըլլալով, եւ լալի միջոցն անձը կը
կարգաւ սմանց գլխին վրայ. ժողո-
վրդը աղային ողի, եռանդ չունի,
եւ շարժիլ չ'ընէ, վառն զի իր անձ-
նական շահը վառնգի մէջ ձգելու կ'եր-
կընէ: Երկաւարութիւնը կամ օ-
տարտի զարգացում կը պնէ, կամ
քանի մը թիւն եւս լիւթներու շարժու-
մէն զրկելով, կամ հին գլուխներէ
առնալով՝ աղային գործը միջամե-
տութենէ կը խորշի. նոր ընթերցա-
տուով կը միջնարում՝ առնալ առնե-
ցին: Ս. Միսրոպայի եւս աղայ ա-
ռնալով օտարութիւնները մոռնի ընելով,
թէ եւ լաւագոյն կըլլար որ փոքր ինչ
աղքատներու միմեկին ալ անկան
կալէր: ... Եւ միայն մ'ալ իբր խը-
նարութեան միջոց՝ թող գաղափարներ
քանի մը տարի գոյ մնան, կրնէ, մի-
չեւ որ գրաւական տաղանդն անցնի,
քանի որ 1000 սակի գործողութեան ծախս
ներելու տեղ, քանի մը մանկավարժներու
համար տարին քանի մը հարկեր ուղի
ծովը նետուելով՝ ժողովուրդը կը չա-
հի, կրնէ, եւ չ'առնուի չ'առնուի որ
եռամեայ բարոյական եւ աղային
առնութեամբ մի ներկայ սերունդը գը-
րիթէ ի կորուստ կամ օտարաց ձեռ-
քը կը մանուի: Եւ այս Ս. Միսրոպայ-
դը կը յաղաղի, կը սրտմտի որ իր յոր-
դորն ու հրաւերներն անցնելի կը մը-
նան, եւ զարմանք կը գլխէ որ ոչ
անհաճութիւն, ոչ բարեկարգութիւն
եւ ոչ հայրենասիրութիւն ունին, պա-
տանի ձեռն եւ իշխանապետութեան ձեռն
առնալով իրենց մ'ունին ի-
բր ձգած իզմիրը չէ, ճարը հատած՝
քանի մը հրատարակ գաւառականներու
առաջարկութեան զինուորներու կը մի-
տի, որ էր՝ յանձնել անցնող գաղափար-
ները մ'աղքատիկ աշակերտները հը-
րահանգեն, կարողներու վրայ տարե-
կան պղտկալ տուր մը դնեն եւ գըպ-
րոցները բարեկարգեն մինչեւ յաճո-

ղաղայն ժամանակ մը: Միսրոպայ այլ եւ
այլ նկատու մեկով այս առաջարկու-
թիւնը կախ թողուլ հարկ եղաւ: Եւ
նոյն միջոցին Հայոց թաղը երեք հաւ-
մանաւոր վարժարաններ լաւագոյն
փոքր աղայ եւ աղիւսնայ համար: Մի-
կողմէն՝ նախորդ վարժարանն ան-
հաճութենէ մէկ քանին՝ որ աղայ տիրա-
բար գեւա եւս իրենց պաշտօնը: Ս. Ս.
առաջնորդին թախանձանքն յորդոր
եալ կը վարեն, մարտի սկիզբը հըրո
ժեշտ առնելով ինչպէս կ'ըլլալով՝ տա-
րեկան հաշուեկէտ մը հրատարակե-
լով՝ զոր տրիշ առթիւ քննութեան
պիտի առնուի, եւ այսպէս անխնա-
նութիւնը սխալ: Նոյն պահուն
ձայն մ'ըլլալ թէ՛ Ս. Հայրիկն իր ցաւը
յայտնելով Ս. Ս. առաջնորդին վարժա-
րաններու վիճակին վրայ՝ յորդորել է
որ ամէն ճիշդ թախէ գարման տանե-
լու: ... Եւ նոյնպէս շուրջ մը լաւեղաւ
թէ ժողովրդէն կըլլէ պատգամաւո-
րութիւն մը գաղափար է առ Ս. Ս. առաջ-
նորդն պահանջելով որ կամ վարժա-
րաններն՝ որ աղայականութեան որը կը
գառնան եւ գաւառականներու
կայարան մը, վրային գաղափար, եւ կամ
օրինաւոր կերպով բարեկարգուին: ...
ինչ եւ է՝ ստացն այս է որ անցնող
չորեքշաբթի օր ու թիւնէն չ'ալի աղա-
լիները գործարար չ'են՝ մեծանուն եւ
առաջնորդ մը ներքոյ օրմութեամբ, կը-
սեն, եւ պաշտօնական մարմիններ կաղ-
մուր են, այս է՝ Ս. Ս. մատակարար խոր-
հուրդը, ինչպէս խորհուրդ մը, իս ըն-
թիւն կամ զատառնականութեան խորհուրդ-
մը, որոնք մեզի անմիջապէս միջոցներով քաղ-
քայն վարժարանները պիտի վերա-
կանգնեն, գաւառիկ սրիկ մը պիտի լե-
ցնեն, աղային ճակատէն ամէն սրտաւ
պիտի նրբեն, կըսեն, երանի թէ յա-
ջողին իրենց այս եռապատիկ ծանր
պաշտօնին մէջ եւ մեր վերքերը գոր-
մանեն: ... * * *

Կարին Մարտ 5 1870

... Տէր ...

Բարձր Հայոց գաւառներ եկաւ, ձանա-
ղաւանդներ լաւագոյն եւ շրջակայ գա-
ւառներէն Աղայնայ վիճակէն տիրու-
րեւ տեղաւ պատու: Այս աղային հի-
նաւորը գաւառական ոճաղորդ ըլլա-
րէն ուսման, որը Կարին բանտարկու-
եցին, բարեկենդանի օրերը Պոլսի խորհու-
րան, նոյն բանտարկուող զինաւորներէն
ձեռքանի Կարին վրայ Ս. Ս. աղայ ա-
ռնալով որ ինչ եւ է միջոցաւ երաշ-
խաւոր մը ցուցնելով Գրան, քաղաքի մէջ
աղատ համարձակ կը շրջի, սխալ է եւ
զեր տեղեւ շարունակ իր Կարին յայ-
տարարել արդէս զի գաւառն բացուելուն
ամէնքը ի միայն ի զին զինով Այս
կողմերու բնակիչ հայերը օրոյ ճարակ ը-
նեն, Սոյն պարագաները հոգի ի բռնի
պատմող ճարտար մը՝ որ իրեկուն մը
քիւրաքի մը տուն հիւրած է եղեր, կ'յա-
ւելու թէ Ալի աղայն սոյն յայտարա-
րութիւնը բերող թիւրքը կ'ծառնուէր
թէ Գաւառ կրնէ որ մեր պաշտօնի զինա-
ւոր աղաները եւ մեր իսկ միջոցն ցան-
ի բանա եւ ի չ'ըլլալ գաւառականութե-
լէն զինի ալ ինչ պէտք է ձեռք կեանք:
քանի որ տեղութիւնը կ'առնուի բնա-
քով զմեզ կը գաւառական եւ քանի որ
Ձեռնիկն կ'առնուի գաւառական Պոլսի է,
ամենքը ալ մեզի նման պիտի բռնուի
եւ աղաւորութիւն գլխի գործ ալ օր յառաջ
այդ կողմի կ'առնուի զին զինով առեք
ու զերենք շնչեղք, լաւալն ու աղաւորն
ի գաւառ տրիշ ինչ պիտի ընէ ձեռք տե-
րութիւնը եւ այն: ...

Այս դարձանամ: ... խորհրդի, որ
մինչդեռ ոճաղորդ թիւններ կը բռնե-
լին, անոնց հրամանատարը երանաւոր
մը միայն ցուցնելով աղատ համարձակ կը
թողուի, որ այսպիսի տաղանդական
յայտարարութիւններ ընելու կարողանայ
Սոյն աղայը Կարին կ'առնուի կառավարու-
թեան արդարապէս ու զարդութեան ներ-
կայացնելով: Սոյն հայրենասիր զին-
ութիւնը կը հայցնէր ճարտար առաջնորդ
աղայնայ վիճակին վրայ: * * *

Պղինձ Թողալի՝ Երկրին յէջ	— 2
Սաււայ Գետիկ ամաղլ	Հօխա 19 — 23
Արիւն	» 440 — 460
Քիւրբէ	» 27 — 29
Սուսամ	» — 411 —
Կառաւտ Սնան.	Քիւլ —
»	Բուսլիլ » —
Մետաքս Պարսկ. Բէշա	» 43 — 55

ԱՐՏԱՔԻՆ ԲԵՐՔ

Խաճկէ Բիւլ. տեսակ 100 Հօխ.	720 — 850
»	» 670 — 710
Եւմէն	» 17 —
Շաքար փշիկ Անդղ. Կնդ.	» 240 — 244
»	» 240 — 243
» Գլուխ Գաղղ.	» 280 — 290
Չայ Բօնիօ	Հօխան 23 — 24
» Բէքս ծաղիկ	» 56 — 65
Անդղ (շաքար)	Կնդ. 800 լիբ. 100 —
Պղպիւղ (շղիւղէն)	Հօխա 7 —
Լեզակի (շիլիւն) Պէնիլաւա	» 115 — 130
»	» 150 — 160
Ջինք տախա. 100 Հօխա Քր.	108 — 110
Երկաթի ձողաձեւ	» 60 —
» տախալակ	» 70 —
» Բեւեղցւ.	» 70 —
ՔարՖիճա	» 88 —
Բրինձ Խաւիլից 100 Բիւլ. Պր.	36 — 38
Կարագ Կղ Բու. սիւյ	Պր. 13 —
Խալիւար	» 21 — 23